

72a
Р
Р-7411
ДЕРЖАРХІВ
Службові документи

Толод на Сумщині 1932-1933рр.

Спогади Закутько В.І.,
уроженця с. Литовка

38-2.3

Р-7411

1

72a

2013 рік
1 документ
на баржушах

ДЕРЖАРХІВ	
Службові документи	
Фонд №	Р-7411
Опис №	1
Архівний №	72a

Мої голодні роки у Литовці на Сумщині

Ще підлітком мене цікавило питання: чому мої батьки і брати родом з інших країв, а я з'явився на світ у Запоріжжі? «Через голод у 33 - му», пояснила мати.

Є на Сумщині в Охтирському районі невелике глухе село Литовка, оточене, ніби обіймами, самою природою: з одного боку – Ворсклою, з трьох інших – великим сосновим лісом, бором. До 30-х років минулого століття хати під соломою і очеретом тяглися вздовж річки у два ряди, хазяйські городи одного ряду спускалися до Ворскли, другого, протилежного, – простягалися до лісу.

В цьому селі більше ста років тому господарювала звичайна сільська родина Горпини і Панаса Морозів з п'ятьма дітьми. Це були мої дід і баба. Дід Панас (по матері; батькових батьків я не знав) воював у російсько - японську війну, був тяжко поранений, одержував від царя пенсію. Другою дитиною в сім'ї була дочка Меланка, моя і моїх братів мати. Працювали тяжко і багато, вважалися бідняками, проте, не голодували.

1920 року моя мати вийшла заміж, молоді облаштували власну садибу. З'явилися на світ мої старші брати і сестри. Батько наш (1892 року народження) - Закутько (по вуличному Остапенко) Іван Омелянович – родом із недалекого села Сосонка, середняк. Батькові родичі - двоюрідні брати, племінники – в столипінську реформу виїхали на Алтай, у південний Сибір. Там і сьогодні зустрічаються Закутьки.

Сільське життя в Литовці йшло своїм традиційним шляхом у повсякденній праці і постійних турботах до того часу, коли в кінці 20-х - на початку 30-х років минулого століття у Богом забуте село проникли перші звістки про «великий перелом» - колективізацію. Процес усупільнення не сприймався в селі. І власті пішли у наступ на селян. Почали зі справжніх сільських хазяїв – трударів, яких охрестили «куркулями». Один з Морозівських синів, Андрій, щиро повірив у наміри нової влади ошчасливити трудящий люд враз і назавжди. Він, перший парубок на селі, взявся активно допомагати прийшлим чекістам і зборщикам: вказував на заможні сім'ї, видавав місця, де односельці ховали збіжжя і городину, майно і реманент. Почалися висилки чоловіків у невідомі краї. Хлопець-красень швидко перетворився у головного ворога односельців, все частіше і відвертіше звучали погрози розправитися з ним. Довелося Андрію тікати з рідного села. Опинився він на Дніпробуді, у Запоріжжі, про яке тоді із захватом і щоденно писала радянська преса і оспівували радіотарілки на всіх перехрестях.

А Литовку косив голод. Спорожнілі хати біля річки захоплювалися сусідами з протилежного ряду (земля біля річки, звісно, родючіша). І сьогодні село тягнеться одним рядком. Другий ряд зник назавжди ...

1933 року Андрій дізнається, що його рідня в Литовці вмирає з голоду: померла племінниця Марія - моя сестра (пішла купатися на річку, лягла на сонечку на траві і не встала; було їй 9 років). Сестра Мелан-

2

ка, моя мати, лежить пухла, батько і брати ось - ось звальються з ніг. І Андрій буквально вихоплює рідню з вимираючого села і перевозить її у Запоріжжя. Завдяки його турботам і зусиллям наша сім'я (мої батьки і два брати) одержали дах над головою, а незабаром і роботу. Добробут сім'ї поступово зростає, мати з часом оклигала після важкого голодування, причому, настільки, що на початку 1936 року породила ще одного сина – мене.

Перебралися в Запоріжжя й інші члени родини: сестра Галина і брат Гнат. (Найстарша сестра - Уляна - померла ще малою).

Мороз Андрій Панасович (1905 р. н.). У Запоріжжі працював сталеваром на «Запоріжсталі». Одружився на заробітчани з хутора Драного (недалеко від міста) Варварі (моя майбутня хрещена мати). Сім'я мала двох дочок: Раїсу (1938 р. н.) і Світлану (1940 р. н.). Заклали фундамент майбутнього будинку. З початком війни у 1941 році Андрій добровольцем пішов на фронт. І не повернувся. Спочатку визнавали його таким, що пропав без вісті, пізніше уточнили: загинув під час десантної операції в районі Керчі.

1948 року Варвара вийшла заміж удруге, за Василя Федоровича Каплю, простого робітника, чудового баяніста і співака. Жодне дійство і торжество не обходилося без Каплів. У цьому шлюбі народилося ще троє дітей: дочка Галина (1949 р. н.), сини Володимир (1952 р. н.) і Олександр (1955).

Галина живе з сім'єю в селі Біленькому Запорізького району, тут вона поховала і матір Варвару. Володимир з дружиною і сином пропиває залишки садиби, яку започаткував його дід. В хаті немає світла, води, газу; все пішло на металобрухт і горілку. Олександр у 90-і роки поїхав на заробітки в Росію і загинув: вся бригада згоріла після чергової пиятики у вагончику на будівельному майданчику.

Обидві дочки Андрієві живі.

1. Раїса рано пішла працювати, закінчила (заочно) електротехнікум. Була комсомолкою, членом партії. У 1964 році доля звела її з Симчицем Мирославом Васильовичем, колишнім активним вояком УПА, який тільки - но звільнився з таборів. Побралися. 1965 року народився у них син Ігор. Через три роки Мирослава знову заарештували і засудили на 15 років – «по внонь открившимся делам». Раїса писала в усі можливі інстанції, домагаючись звільнення чоловіка, щомісяця відправляла в'язню посилки, добивалася побачень. У 1971 році народився другий син – Мирослав.

1986 року Симчича звільнили. Сім'я переїхала на його батьківщину – на Івано - Франківщину, живуть в Коломиї, а головним чином - у селі Вижній Березів Косівського району. Там у Раїси доглянутий город, а у дворі бігає і літає живе господарство. Мирослав Васильович – активний учасник ветеранських організацій УПА, частий гість на телебаченні і на сторінках численних видань, про нього створив життєпис коломийський письменник Михайло Андрусак – лауреат Шевченківської премії за літопис «Брати грому».

Обидва сини Симчичі мешкають у Києві, мають власні сім'ї.

3

2. Світлана (у заміжжі Ляшова) закінчила Харківський медінститу, весь час працювала санітарним лікарем на Донеччині. Зараз мешкає у Макіївці, тут живе і син Альберт із сім'єю. Дочка Інна вийшла заміж у Грецію, там у неї своя сім'я.

Мороз Галина Панасівна (1907 р. н., у заміжжі Шутько). Все життя у Запоріжжі працювала чорноробом, бо була неписьменна. Вийшла заміж за Шутька Порфирія у село Ново - Лубенське Ново - Миколаївського району Запорізької області. З початком війни Порфирія мобілізували, пропав без вісті. Окупацію пережила з малими дітьми в селі. Після війни перебралася до міста. Померла у 1973 році, похована у Запоріжжі.

1. Любов Порфирівна (1937 р. н., у заміжжі Завгородня) працювала на будівельних підприємствах Запоріжжя. Мала трьох дітей, кількох онуків. Померла 2009 року.

2. Лідія Порфирівна (1939 р. н., у заміжжі Бойко) працювала на різних підприємствах міста. Мала двох синів, кількох онуків. Померла 2008 року.

Мороз Гнат Панасович (1909 р. н.). Служив у запорізькій міліції. У 1940 році був заарештований прямо на робочому місці. Засуджений за якусь провину без права на листування. Дав про себе знати лише 1954 року. За його словами, після арешту зазнав надзвичайних знущань і злигоднів по тюрмах і таборах. При будівництві Куйбишевської ГЕС його вирвала з табірних лабет знайома Тетяна. Побралися. У Тетяни був хлопчик Федір від першого шлюбу. «Сховалися» у глухому (теплому!) містечку Анапа Краснодарського краю. Там працював вантажником у магазинах. Багато і часто пив. Своїх дітей не було. Помер у 1974 році.

Мороз Меланія Панасівна (1900 р. н., у заміжжі Закутько). Це моя мати. Всього у неї було шестеро дітей, троє померли немовлятами. Вижили перші два сини і я, останній у родині. Мати була неписьменна, але розумна і роботяща жінка. Вольова. Лідер і хазяїн в домі і в сім'ї. Померла у 1967 році (рак нирок), похована у Запоріжжі.

1. Іван (1921 р. н.). Перша дитина в родині. У Запоріжжі вчився (ФЗУ) і працював (підручним сталевара; влаштуватися на «Запоріжсталь» допоміг дядько Андрій). З початком війни мобілізований (в авіацію). У 1942 році був тяжко поранений, довго лікувався. Після демобілізації (1946 р.) працював на різних посадах в запорізькому аероклубі. Помер у 1962 році (рак легенів). Мав двох дочок: Людмилу (1948 р. н., у заміжжі Бурдим) і Віру (1953 р. н., у заміжжі Акименко). Перша має четверо дітей (в тому числі одна з дочок заможом в Італії) і п'ятеро онуків; у другій двоє дітей і стільки ж онуків. Обидві живуть і працюють у Запоріжжі.

2. Михайло (1922 р. н.). У Запоріжжі працював на різних підприємствах. На фронт не взяли через серйозні вади зору. Під час окупації німці погнали в Австрію, працював тяжко на шахтах. Після війни у колгоспі (на Сумщині) працював на фермі, часто пастухом. З двох дітей дочка Валентина померла, залишивши сина Руслана і онука Владислава. Син Микола (1955 р. н.) живе у селі Литовка і сам має двох синів – Віталія і Олександра, які, у свою чергу, мають уже власні сім'ї. Брат Михайло

4

помер 2012 року, похований в Литовці.

3. Марія (1924 р. н.). Померла у Литовці від голоду, маючи 9 років.

4. Василь (1936 р. н.). Виходить, що я з'явився на світ у Запоріжжі «завдяки» голоду 1933 року. Виростав справжньою соціалістичною дитиною: у пам'яті збереглися численні факти перебування в дитсадку у довоєнний період. Під час окупації міста німцями залишилися удвох з матір'ю. Батька і брата Михайла погнали в Німеччину, в серпні 1945 року вони повернулися додому. З армії листи писав старший брат Іван. Дивно, що велика сім'я нікого не втратила в тій світовій м'ясорубці.

В кінці грудня 1945 року трапилася трагедія: я попав під поїзд і втратив ногу і руку. Це наклало значний відбиток на становище сім'ї. Після демобілізації брат Іван повернувся додому з дружиною. У «врем'янци» (біля 20 кв. метрів) скупчилося шестеро людей. У холодну і голодну зиму 46 - 47 років вирішили повернутися на батьківщину, у Литовку. Мати наполягала: на землі не вмеремо від голоду. Забула ненька про 33-й рік... Брат Іван з дружиною залишився у Запоріжжі.

З великими труднощами на самому краю села звели халупу, підперли її зсередини жердиною. Тут і пройшли мої п'ять років сільського життя. Навесні 1948 року мати потрапила в районну лікарню: опухла від голоду. Саме тоді я пішов жебрати по своєму і в навколишніх селах.

Зразу після закінчення сільської семирічки у 1952 році я опинився в центрі сімейного розлому: мати продала корову (фундамент сільської родини) і, покинувши чоловіка, повезла мене у Запоріжжя до Івана. Того ж року я вступив до Верхньо - Хортицького педучилища. Потім був філологічний факультет Запорізького педінституту.

Чотири роки віддав школі. У 1965 – 2000 роках працював викладачем німецької мови у Запорізькому медичному інституті (від 1994 року – університет). Був викладачем, старшим викладачем, завідувачем кафедри. Захистив дисертацію, кандидат філологічних наук. Працював у приватних вузах. З 2012 року на пенсії. Маю трьох дітей, чотирьох онуків і трьох правнуків.

Своїми життєвими успіхами я завдячую своїй матері. Її життя – це приклад материнської самопожертви заради власної дитини, причому, найбільш обездоленої. Вона завжди боролася за мене (і зі мною) з чоловіком, з старшими синами і їх сім'ями.

Цікавою людиною був мій батько – Закутько Іван Омелянович (1892 – 1986). Закінчив свого часу церковно - приходську школу, добре читав і писав. Під час Першої світової війни воював у складі царських військ на Кавказі проти турків. Після падіння царської влади пішки прийшов з Кавказу додому, на Сумщину. По дорозі пройшов через білих, червоних, Денікіна, Мамонтова, анархістів. Але ні в кого не служив. Все життя цікавився політикою, читав газети, слухав радіо, дивився телевізор. Не любив конфліктів, спорів. Перший співак (виводило) на селі, майстер зробити будь - що з дерева; любив і знав природу (тільки він знав найбільш ягідні, грибні і рибні місця). У моєму вихованні і освіті не приймав ні-

8
якої участі (жодного з дітей за все життя пальцем не торкнув). Похований у Литовці (прожив 94 роки).

Роки життя і навчання в Литовці (1947 – 1952) залишили у моїй пам'яті (у душі і в серці) незабутні спогади. Нужденне, жебрацьке життя не забрало у мене бажання вчитися і тяжіння до книжки. Одночасно в душі несвідомо осідала любов до благословенного Богом і природою краю – Ворскла, луки, ліси, поля, чисте небо. Я часто з малими дітьми гостював у брата в Литовці. І зараз моя старша дочка Світлана (уже пенсіонерка) кожного року (а то і двічі на рік) відвідує Литовку («Закохалася в село», каже), блукає лісами і луками, знімає все на мобілку. А потім вдома захоплено коментує зняте. А Литовка тим часом вимирає...

Якось, жебраючи у Петрівці (Боголюбіві, село за Ворсклою) десь у 1948 чи 1949 році, одна бабуса дала мені смачний пиріжок. Я сів на вулиці на лавку, почав їсти. Преді мною граються кілька дівчаток. Бабуса кричить з двору:

- Олю, йди обідати!
- Я не хочу!

Я очманів – як це не хотіти їсти? Голод постійно мене переслідував. Не пам'ятаю жодного випадку, щоб мати щось дала мені їстівного в школу (як це було тоді зазвичай). І я ні в кого нічого не просив (це теж було тоді звичним явищем; нерідко траплялося, що учні крали їжу одне в одного з - під парти). Моя торба була постійно в роботі: до обіду в ній збиралася милостиня, після обіду – підручники.

Запах тільки - но звареної чищеної картоплі сьогодні завжди викликає у мене спогад тих часів. Прокинувшись уранці, чую притишену розмову батьків. Батько розповідає про нічне ходіння на колгоспне поле за лісом.

- Іду стежкою на Рокитне (озеро за лісом, у полі; зараз це болото). Дивлюся – спереді щось маячить товсте. Став убік, присів за кущем. А то наш Кузьмич (сусіда) пре лантух картоплі на собі.

Смачнючий запах вареної картоплі зриває мене з полу (широке дощате ліжко між двома грубками). Всю картоплю треба обов'язково з'їсти, лушпиння заховати (для корови чи свині), а решта картоплі ретельно ховалася на городі між хиленькими кущами власної картоплі. Податкові наглядачі могли наскочити з перевіркою у будь - яку годину.

Багато ще чого можна розповісти про ті голодні роки. Чого вартий, наприклад, так званий натуральний податок, коли з кожної городини (картоплі, капусти, цибулі, часника, буряка тощо), з кожного садового деревця, з кожної живності у дворі (корови, теляти, свині, курей) треба було в кінці року платити податок натурою.

Будемо сподіватися, що наш народ з тих часів порозумнішав настільки, що не допустить більше над собою такої «народної» влади.

Закутько Вас. Ів., пенсіонер.

ЗАВІРЯЮЧИЙ НАПИС

У даній справі пронумеровано 5 аркушів

(м.м.м.м.м.)

"02" 12 2013 р.

Посада г.р. спеціаліста

Підпис [Signature]